

Проф. др Радојица ЛАЗИЋ¹
Факултет за дипломатију и безбедност,
Универзитет „Унион – Никола Тесла”, Београд
Слободанка НОВАКОВИЋ²
Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Наташа КАНКАРАШ³
Факултет за дипломатију и безбедност,
Универзитет „Унион – Никола Тесла”, Београд

ДОИ: 10.5937/bezbednost2602053L

УДК: 323.28-052:94(73)“1968“

355.40(73)“1956/1971“

Прегледни научни рад

Примљен: 26. 3. 2026. године

Датум прихватања: 17. 6. 2026. године

Декласификована документа и нова сазнања о убиству Мартина Лутера Кинга

Апстракт: Након ступања на дужност 2025. године, амерички председник Доналд Трамп донео је Извршну уредбу о декласификовању поверљивих докумената, која су се односила на убиство председника Џона Кенедија, сенатора Роберта Кенедија и лидера покрета за грађанска права Мартина Лутера Кинга. Званични извештаји, након спроведених истрага и судских процеса, у сва три случаја, утврдили су да је реч о делима „усамљених појединаца”. Иако су мотиви атентатора варирали, начин извршења демонстрира значајну сличност.

У овом раду, на основу обимне архивске грађе, која је доступна од средине 2025. године, детаљно ће се истраживати убиство Мартина Лутера Кинга. Посебна пажња посвећена је анализи доступних докумената Федералног истражног бироа (ФБИ), која се односе на надзор и праћење активности Кинга и његове организације. У том поступку свестрано ће бити сагледано његово убиство 4. априла 1968. године у

¹ radojica.lazic@fdb.edu.rs

² bobatopic@gmail.com

³ natasa.kankaras@fdb.edu.rs

Мемфису и истраге које су вођене након тога. Значајна пажња биће посвећена атентатору Џејмсу Ерлу Реју. Упоредо са тим, покушаће да се изврши компаративна анализа и идентификује заједнички именица за атентате на Џона Кенедија, Роберта Кенедија и Мартина Лутера Кинга.

Кључне речи: Мартин Лутер Кинг, декласификована документа, мере тајног надзора, државни тужилац Роберт Кенеди, атентатор Џејмс Ерл Реј.

Увод

Америчко друштво шездесетих година прошлог века задесила су три атентата на значајне политичке личности из тог периода. Прво је у новембру 1963. године у Даласу убијен председник Џон Кенеди (John Kennedy). Почетком априла 1968. године у Мемфису, док је стајао на тераси мотела, убијен је Мартин Лутер Кинг (Martin Luther King Jr). Два месеца касније, у Лос Анђелесу, након успешне номинације за председничке изборе, убијен је у остави хотела „Амбасадор” и сенатор Роберт Кенеди (Robert Kennedy) (Лазић, Канкараш, 2025б: 7–35). Истраге и судски процеси, у сва три случаја, утврдили су да је то било дело „усањених појединаца”, са различитим мотивима за убиство. Заједничко за сва три атентатора је да су деловали самостално и да су оружје набављали, најчешће, поруцбином, преко поште. Поред тога, спроведене су брзе истраге и суђења која су потврдила оптужнице, осим у случају Лија Харвија Освалда (Lee Harvey Oswald), којег је, током спровођења, убио власник ноћног локала у Даласу (Лазић, Канкараш, 2025а: 75–93).

Крајем јануара 2025. године, председник Сједињених Америчких Држава Доналд Трамп (Donald Trump) потписао је Извршну уредбу, којом је наложена декласификација претходно јавности недоступних докумената који се односе на атентате на Џона Кенедија, Роберта Кенедија и Мартина Лутера Кинга. Пола године касније, Канцеларија директора националне обавештајне службе (*Office of the Director of National Intelligence – ODNI*) објавила је више од 230.000 страница докумената о атентату на Мартина Лутера Кинга, што представља једно од највећих јавних објављивања грађе о овом догађају у последњих неколико деценија. Материјали обухватају различиту грађу која осветљава околности атентата и касније спроведене истраге и судске процесе (National Archives and Records Administration [NARA], 2025; Weiner, 2013).

По први пут јавности су доступни скоро сви материјали, извештаји Федералног истражног бироа (ФБИ) из истраге атентата, белешке о праћењу оперативних трагова и процене доказа након 4. априла 1968. године. Поред тога, богата грађа садржи и изјаве лица које је делило затворску ћелију са атентатором Џејмсом Ерлом Рејем (James Earl Ray), коме се убица, наводно, поверавао и рекао да је у питању „завера о извршењу”.⁴ Поједини документи садрже и доказе који су размењивани са партнерским полицијско-безбедносним органима других држава (Канада и Уједињено Краљевство), а посебно информације добијене од канадске полиције о Рејевом бекству из САД након убиства (NARA, 2025). Обимна медијска грађа која је садржана у декласификованим документима такође открива на који начин и како је атентат истраживан и праћен од шире јавности (NARA, 2025).

Поред обимно декласификоване документације, веома мало се говори о томе зашто један део није објављен, односно због чега и даље постоје значајна ограничења (NARA, 2025; U.S. Department of Justice, 2025). Важни документи, попут транскрипата прислушких разговора ФБИ-ја и комплетних досијеа о надзору над Кингом, и даље су под „ембаргом” и нису објављени крајем јула 2025. године. Неки од њих ће остати недоступни до 2027. године, па чак и до 2035. године. Део грађе је редигован или је тешко читљив, делом због лошег стања докумената, као и проблема који су настали у поступку дигитализације.

То је посебно релевантно за КОИНТЕЛПРО (*COINTELPRO – Counter Intelligence Program*) операције и надзор над политичким активистима, односно Програм контраобавештајног деловања, који је водио ФБИ од 1956. до 1971. године. Ради се о тајном и незаконитом програму надзора и дискредитације политичких група и појединаца које је ФБИ сматрао претњом за националну безбедност. О томе се током 1975. и 1976. године изјаснио и Черчов комитет (Church Committee), који се бавио истрагама о злоупотребама овлашћења америчких служби безбедности (Лазих, 2023).

⁴ Тврдње о цимерима који су наводно чули нешто о атентату појављују се у неким неформалним изворима и алтернативним наративима, али нису потврђене у званичним извештајима ФБИ-ја или Конгресног одбора; стога се не сматрају веродостојним доказом (HSCA, 1979).

Након атентата, истрага ФБИ била је усмерена на Џејмса Ерла Реја, сегрегационисту који је признао да је пуцао на Кинга на балкону мотела, док се припремао за вечеру после подршке штрајкачима, санитарним радницима и његовог последњег надахнутог говора „Био сам на врху планине”. Осуђен је на 99 година затвора, након хапшења у Лондону. Реј је касније опозвао признање, тврдећи да су докази против њега фалсификовани, и све до смрти 1998. године порицао је кривицу.⁵

Међутим, на основу материјала из истраге о убиству и судског процеса, Министарство правде 1977, 1998. и 2000. године, заједно са Конгресним одбором за атентате, саопштило је да нису пронађени нови докази који би оспорили Рејеву кривицу. Истражни одбор навео је могућност постојања завере у извршењу злочина, али је искључио учешће државних органа у томе (U.S. Department of Justice, 1977, 1998, 2000).

Користећи различите методе у истраживању, пре свега анализом садржаја најзначајнијих докумената, покушаће да се утврди позадина убиства Мартина Лутера Кинга. Компаративном анализом истраживаће се у којој мери су повезана убиства Џона Кенедија, Роберта Кенедија и Мартина Лутера Кинга. То има додатну важност, јер су у сва три случаја идентични налази истражних и судских органа да је у питању дело „усамљеног појединца”, са различитим политичким мотивима.

Мере надзора над Мартином Лутером Кингом

Надзор ФБИ над Кингом започет је још 1955. године, али је ескалирао применом програма КОИНТЕЛПРО. Његов декларисани циљ био је да „открије, поремети, погрешно усмери, дискредитује или на други начин неутралише” групе и појединце које је ФБИ сматрао субверзивним или претећим по националну безбедност. У пракси, КОИНТЕЛПРО је циљао актере који су били у сукобу са званичном политиком, без доказа о криминалним активностима, и често је кршио уставом загарантована права појединаца. Главне мете биле су организације за грађанска права, покрети за ослобођење црнаца, активисти против

⁵ Тврдње о злочину иза кога се не крије само Џејмс Реј изнете су у аудио-интервјуу са Џеријем Рејем, његовим млађим братом, који је сугерисао да је Џејмс „искоришћен” од треће стране, а можда и плаћен да почини злочин. Ова теорија се поклапа са сумњама Кингове породице, поткрепљене грађанским процесом у округу Шелби 1999, где је порота закључила да је „постојала завера за убиство Кинга”, у коју су биле укључене државне безбедносне агенције.

Вијетнамског рата, социјалистичке и комунистичке групе, феминистички покрети, порторикански активисти за независност, активисти америчких староседелаца, појединачни лидери који се сматрају утицајним или харизматичним (Church Committee, 1976; Theoharis, 2004).

Програм контраобавештајног деловања примењивао је следеће тактике и методе: нелегално праћење и прислушкивање лица или групе лица, инфилтрације помоћу доушника и провокатора, фалсификовање писама и лажних докумената, психолошко-пропагандно деловање (кампање блаћења, уцене), подстицање сукоба унутар покрета, манипулације и дискредитације преко медија, координације са послодавцима, универзитетима и медијима ради спутавања или уништавања каријера.

Као такав, био је моћно тајно оружје све до 1971. године, када су активисти провалили у канцеларију ФБИ-ја у Медији, Пенсилванија, украли документа и пласирали их у јавност. Конгресне истраге (посебно Черчов комитет, 1975–1976) касније су потврдиле широко распрострањене злоупотребе метода које је против америчких грађана користила ова служба безбедности (U.S. Senate, 1976: 3–40). Широк спектар примене најразноврснијих метода дискредитације, психолошког притиска и других оперативних мера на групе и појединце, довео је средином седамдесетих година прошлога века до више конгресних истрага. Оне су, на крају, резултирале стварањем два моћна одбора за контролу америчких служби безбедности (Савић, Бајагић, 2005; Бајагић, 2010; Лазић, 2023).

Мартин Лутер Кинг био је једна од најинтензивније циљаних особа под оперативним третманом и мерама које су спровођене кроз КОИНТЕЛПРО програм. ФБИ је сматрао Кинга опасним не због насиља, већ зато што је имао велики утицај на широке масе грађана. Био је способан да мобилише међурасне коалиције. Ненасилно је доводио у питање расну хијерархију, што је отежавало оправдање репресије. Почео је да повезује грађанска права, економску правду и противљење рату. Из тих разлога, директор ФБИ, Едгар Хувер (Edgar Hoover), окарактерисао га је као „најопаснијег црначког вођу будућности” (Federal Bureau of Investigation [FBI], 1963/2025: 12).

Популарност и утицај Мартина Лутера Кинга проистичу из комбинације његовог моралног и етичког ауторитета, реторичке вештине, стратешког ненасилног активизма и способности организовања масовних покрета. Улога у Конференцији хришћанских вођа југа (*Southern*

Christian Leadership Conference – SCLC)⁶ омогућила му је координацију локалних и националних акција, чиме је повећавао видљивост и мобилизацију заједнице. Његов утицај додатно је појачан медијском пажњом и историјским контекстом масовних протеста педесетих и шездесетих година прошлог века, када су питања грађанских права била у центру јавног интереса (Church Committee, 1976; Carson, 2001).

Комбиновао је мирне протесте, бојкот и правну акцију, како би вршио притисак на законодавце и локалне власти, показујући да је активизам организован и ефективан. Као предводник Конференције хришћанских вођа југа (SCLC), успевао је да координира локалне покрете и националне акције, чиме је доприносио мобилизацији великог броја актера. Постао је симбол универзалне борбе за правду и једнакост, не само за афроамеричку заједницу, већ и шире. Његов утицај је трансцендирао расне и националне границе. Федерални и локални органи безбедности (посебно ФБИ) сматрали су га унутрашњом претњом (*internal threat*) за стабилност система.⁷

Декласификована документа откривају интензиван притисак на вођу покрета за права Афроамериканаца. Директор ФБИ, Едгар Хувер, сумњајући да је Кинг комуниста, због пријатељског односа са Стенлијем Левисоном (Stanley Levison), који је био активан у комунистичким круговима педесетих година прошлог века, одобрио је прислушкивање Кинговог дома, канцеларије и хотелских соба.⁸ Државни тужилац Роберт Кенеди дао је сагласност за примену тих мера октобра 1963. године.⁹

⁶ Кинг је био један од оснивача и први председник ове организације, створене 1957. године. Како би се координисале активности локалних организација за грађанска права у САД, користили су и цркве као базе за организовање ненасилних протеста.

⁷ Марш на Вашингтон 1963. године, иако ненасилан, представљао је симболички изазов државној моћи, јер је показао да грађани могу организовати притисак на владу.

⁸ У интерном ФБИ меморандуму (Martin Luther King, Jr.: A Current Analysis) од 12. марта 1968. године, Мартин Лутер Кинг експлицитно се означава као безбедносни ризик у оквиру хладноратовске парадигме, и то не на основу формалне припадности Комунистичкој партији САД, већ кроз дискурзивно повезивање идеолошког утицаја, друштвене мобилизације и политичког потенцијала.

⁹ Из декласификованог ФБИ документа „Martin Luther King, Jr.: A Current Analysis” (тајни извештај од 12. марта 1968. године), могу се извући директне формулације које се односе на перцепцију Кинга у контексту „комунистичке претње”. Такве формулације, засноване на погрешним проценама и посредним изворима, а не на проверљивим доказима, илуструју начин на који је ФБИ током шездесетих година користио логику

Званични оперативни извештаји, са терена, из те године, означили су Мартина Лутера Кинга као „најопаснијег црнца”, док други извештаји из 1965. тврде да је његова организација под комунистичким утицајем (Federal Bureau of Investigation [FBI], 1963/2025: 34; FBI, 1965/2025: 102–104).

Каснији интерни документи, сачињени у ФБИ, нису потврдили такву претпоставку, али су га означавали као претњу по унутрашњу безбедност, јер је окупљао велики број присталица.

Спроводећи оперативне мере и поступке, ФБИ је заврбовао Кингов круг најближих пријатеља и сарадника. У ту групу били су укључени Џеси Џексон (Jesse Jackson), Корета Скот Кинг (Coretta Scott King) и Ралф Абернати (Ralph Abernathy). Циљ је био да се прикупе, пре свега, компромитујући подаци, нарочито „о његовим ванбрачним аферама”, који су могли бити искоришћени као уцена за заустављање активизма. У ту сврху ФБИ је 1964. године послао Кингу анонимно писмо, с прислушкиваним хотелским снимком. Садржај протумачен је као притисак да изврши самоубиство.¹⁰ Сличан снимак послат је и његовој супрузи, у циљу нарушавања породичног живота. Такве методе коришћене су све до његовог убиства (Church Committee, 1976: 81–85).

Министарство правде 1977. године прогласило је мере надзора незаконитим, јер током њиховог спровођења није се дошло до сазнања

превентивног деловања. Кингов политички и морални ауторитет посматран је као потенцијални вектор субверзије, независно од стварне идеолошке припадности.

¹⁰ Ради се о анонимном писму послатом Мартину Лутеру Кингу у новембру 1964. године, непосредно након што је добио Нобелову награду за мир. Уз писмо су послати и аудио-снимци настали илегалним прислушкивањем. У интерним белешкама, ФБИ га је називао „самоубилачким писмом” (*the anonymous letter* или *the suicide letter*). Писмо гласи: „Краљу (King), твоје прљаво, ненормално и лажно понашање је разоткривено. Овај народ је предуго био обмањиван. Сада је крај. Твој положај као моралног вође је потпуно уништен. Свет ће ускоро сазнати какав си заиста. Твоје зле, болесне и перверзне активности више се не могу скривати. Твоје развратно понашање је документовано. Завршио си. Готово је. Не постоји никакав излаз за тебе. Немаш избора. Постоји само један пут за тебе. Ти знаш шта је то. Имаш тачно тридесет четири (34) дана да делујеш. Овај прецизан временски оквир има своје значење. На крају тог периода, твоје прљаве и неморалне праксе биће у потпуности разоткривене пред нацијом. Бићеш јавно осрамоћен и заувек уништен као личност и као вођа. Немаш коме да се обратиш. Нема помоћи. Нема излаза. Твоја породица и сви они који су те слепо следили биће сведоци твог потпуног моралног краха. Народ ове земље заслужује да зна истину о теби. Истина ће изаћи на видело. Постоји само један начин да спречиш да се ово догоди. Ти то врло добро знаш.”

да је имао било какве везе са криминалним активностима, нити са комунистичким покретом у Америци (U.S. Department of Justice, 1977).

Сенатски Черчов комитет (*Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*), основан 1975. године (под вођством сенатора Френка Черча [Frank Church]), није био ограничен само на убиство Мартина Лутера Кинга. Завршни извештај детаљно је документовао најразличитије праксе илегалне и неуставне надзорне и контраобавештајне активности, укључујући и оне које су се односиле на Кинга и друге грађанске активисте из тог периода.

У финалном извештају (1976), Черчов комитет нагласио је да су „обавештајне активности поткопале уставна права грађана... мете обавештајних активности су се кретале много даље од особа које би се с правом могле окарактерисати као непријатељи слободе и прошириле су се на широк спектар грађана који се баве законитим активностима” (U.S. Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities, 1976).

Ова формулација даје кључну меру налаза Комитета: да су агенције, укључујући ФБИ, у својим напорима да надзиру и дискредитују субверзивне актере, прелазиле границе својих уставних надлежности, надзирући Американце који су били укључени у законите политичке и друштвене активности.

Черчов комитет је утврдио да је ФБИ интензивно надзирао и покушавао да дискредитује Кинга и његов Покрет за грађанска права путем КОИНТЕЛПРО-а, укључујући прислушкивање, праћење и покушаје дестабилизације његове репутације, често без легитимне правне основе и у супротности с уставним правима на слободу говора и удруживања.

Извештај о овом проблему служио је као једна од најважнијих основа за реформе служби безбедности и креирање Закона о надзору страних обавештајних служби (*Foreign Intelligence Surveillance Act – FISA*) 1978. године. Главни циљ био је да се успостави правна и уставна контрола над електронским надзором и другим обавештајним активностима унутар САД (Church Committee, 1976: 5–10).

Атентатор и истраге о убиству

Кривични суд округа Шелби 7. маја 1968. године именовao је Џејмса Ерла Реја у оптужници за убиство Мартина Лутера Кинга. Међу-

народна потрага кулминирала је Рејевим хапшењем на аеродрому „Хитроу” у Лондону, 8. јуна 1968. године.¹¹ Након спроведеног поступка екстрадиције, изручен је Сједињеним Америчким Државама. На основу изведених доказа, током суђења, Реј се изјаснио кривим и признао је убиство Кинга 10. марта 1969. Године. Осуђен је на 99 година затвора. У каснијем периоду, порекао је кривицу и безуспешно је, све до смрти у затвору (1998), тражио обнову поступка.¹²

Званична истрага убиства Мартина Лутера Кинга заснивала се првенствено на балистичкој реконструкцији, која је подржала закључак да је један метак испаљен из купатила пансиона Беси Бруер (*Bessie Brewer's Boarding House*), преко пута мотела Лорејн (*Lorraine*). Међутим, ова форензичка наратија од самог почетка је била у напетом односу са сведочењима очевидаца. Наиме, балистички докази нису успели да успоставе недвосмислену везу између смртоносног метка и пушке приписане Џејмсу Ерлу Реју, при чему је и ФБИ признао да пројектил није могао бити са сигурношћу идентификован као испаљен из конкретног оружја (*Federal Bureau of Investigation*, 1968; *House Select Committee on Assassinations [HSCA]*, 1979). Овакав степен форензичке неодређености неуобичајен је у случајевима у којима се инсистира на тези о једном извршиоцу (*National Research Council*, 2009).

Насупрот томе, бројна сведочења прикупљена непосредно након атентата, као и током каснијих судских и истражних поступака, укључујући и грађанско суђење које је 1999. године покренула породица Кинг, доводе у питање званично одређену локацију са које је пуцано. Више сведока изјавило је да су пуцањ перципирали као да долази са „површине под жбуњем” (*bushy area*), у близини мотела Лорејн, а не из пансиона преко пута улице (*King Family Trial Transcript*, 1999). Поједини сведоци су, такође, указивали на аудитивне карактеристике пуцња

¹¹ Остаје нејасно и нема доказа како је Реј, након атентата на Мартина Лутера Кинга, успео да фалсификује више пасоша и да побегне, прво у Канаду, а затим у Велику Британију, па у Португалију, а онда поново да се врати у Велику Британију. Ухапшен је на аеродрому „Хитроу” у Лондону, приликом покушаја да отпутује за Белгију. Такође, нема доказа ни о томе на који начин је обезбедио средства за скривање и да ли је имао саучесника у томе.

¹² Након што је признао кривицу 10. марта 1969. године, и затим повукао признање, Реј је годинама тврдио да је дошао у контакт са мистериозним човеком који се звао „Раул”. Он му је наводно дао пушку и организовао план који је резултирао атентатом. Те тврдње су документоване у различитим интервјуима и саслушањима, али истражитељи никада нису потврдили постојање такве особе.

које нису одговарале звуку снажне ловачке пушке, испаљене са веће удаљености и са повишене позиције, док су други описивали сумњиве активности у поменутом подручју непосредно пре и након атентата (House Select Committee on Assassinations, 1979: 316–320).

Ове контрадикције нису у потпуности игнорисане ни у каснијим званичним ревизијама. Одбор за атентате Представничког дома (*House Select Committee on Assassinations – HSCA*) признао је да балистички докази сами по себи не омогућавају дефинитивно искључење алтернативних праваца пучња, нити учешћа додатних актера (HSCA, 1979). Иако је Комитет оценио да је Реј вероватно имао одређену улогу у догађајима који су претходили атентату, закључено је да укупност расположивих доказа указује на „вероватноћу завере”. Овај закључак имплицитно признаје доказну вредност сведочења у ситуацијама у којима форензички налази остају недовољно прецизни (House Select Committee on Assassinations, 1979: 9–11, 425).

У целини посматрано, случај убиства Мартина Лутера Кинга илуструје структурни раскорак између форензичке неизвесности и плуралности сведочења. Балистички докази нису достигли ниво специфичности којим би се поуздано потврдила теза о „усамљеном стрелцу”. Сведочења очевидаца доследно су уводила разумну сумњу у погледу локације атентатора, као и могућности учешћа више актера. Са становишта евалуације доказа, овај трајни конфликт између балистичких налаза и сведочења представља једну од кључних неразрешених димензија овог случаја (House Select Committee on Assassinations, 1979: 283–298).

Сведочења очевидаца и форензички докази представљају два различита облика емпиријског материјала, од којих сваки носи специфична методолошка ограничења. Подложни су когнитивним дисторзијама, укључујући стресне реакције, перцептивне грешке, ретроспективну рационализацију и утицај накнадних информација, што може довести до неусклађености у описима догађаја, посебно у високотрауматизованим ситуацијама, попут политички мотивисаних атентата. Из тог разлога, савремена криминолошка методологија упозорава да се појединачна сведочења ретко могу третирати као самостално доказно средство без шире контекстуалне потврде (Brown et al., 2021: 353–368).

Међутим, форензички докази, иако често перципирани као објективни и вредносно неутрални, такође нису ослобођени структурних ограничења. Њихова интерпретација зависи од квалитета прикупљеног материјала, методолошких претпоставки истражног оквира и инсти-

туционалног контекста у којем се анализа спроводи. У случајевима где су балистички налази неодређени, непотпуни или контаминирани, форензика не пружа дефинитивне одговоре, већ производи закључке ограничене поузданости који могу бити погрешно представљени као чињенично коначни.

Компаративна анализа атентата на Џона Кенедија, Мартина Лутера Кинга и Роберта Кенедија

Политички атентати представљају критичне тачке притиска за либерално-демократске системе, нарочито када жртве заузимају или доводе у питање позиције симболичке и институционалне моћи. Атентати на председника Џона Кенедија (1963), Мартина Лутера Кинга (1968) и сенатора Роберта Кенедија (1968) представљају три таква момента у политичкој историји Сједињених Америчких Држава. Поред непосредних људских и политичких последица, ови догађаји покренули су дуготрајне дебате о државној одговорности, обавештајним неуспесима и контроли наратива након самог догађаја. Декласификована документа из 2025. године, о сва три убиства, отварају нове полемике о тим атентатима. То се посебно односи на сегмент који се тиче извршилаца и наратива, у сва три случаја, да је у питању дело „усамљеног стрелца”, односно појединца из различитих политичких побуда и уверења.¹³

Ово поглавље има за циљ да спроведе компаративну анализу сва три случаја, са покушајем идентификовања образаца у перцепцији

¹³ Џон Кенеди је перципиран као симболички национални ресурс, фактор ризика у хладноратовском контексту (Куба, СССР, нуклеарна ескалација); мета страних обавештајних служби, а не домаће субверзије. Државни безбедносни апарат САД посматрао га је, пре свега, кроз геополитичку, а не идеолошку призму. Његово убиство представљало је неуспех заштите оних органа којима је то био посао, а не политички сукоб. Роберт Кенеди је перципиран као дестабилизујући инсајдер политичке елите, потенцијални носилац преусмеравања америчке моћи (Вијетнам, надзор над обавештајним службама), претња укорењеним бирократским интересима. За разлику од Џона Кенедија, Роберт Кенеди није био носилац значајних извршних функција, у моменту када је убијен, није уживао пуну институционалну заштиту, и имао је конфликтне односе са америчким службама безбедности. Истовремено, Мартин Лутер Кинг је перципиран као недржавни актер са капацитетом масовне мобилизације, изазивач расне, економске и спољнополитичке ортодоксије, фигура способна да делегитимише државну употребу насиља (Вијетнам, полицијска репресија). ФБИ га је окарактерисао као проблем националне безбедности, фактор радикализације, репутациону рањивост за Сједињене Америчке Државе на међународном плану.

претњи, неуспесима безбедносно-обавештајних структура, истражним одговорима и управљању информацијама након атентата. Уместо решавања нерешених форензичких питања, прихвата се перспектива безбедносних студија, фокусирајући се на начине на које су државне институције реаговале на изазове које су представљали убијени политички актери.

Централна теза овог поглавља јесте да варијације у нивоу државне транспарентности и истражне ригорозности корелирају са степеном у којем је убијена личност доводила у питање легитимитет, структуру или стратешку оријентацију државне моћи.

За разлику од двојице Кенедија, од којих је један био председник државе (Џон Кенеди), а други државни тужилац, сенатор и потенцијални председнички кандидат Демократске странке (Роберт Кенеди), Мартин Лутер Кинг деловао је изван формалних државних структура. До краја шездесетих година двадесетог века, његово деловање се проширило изван оквира борбе за грађанска права и на захтеве за економску правду, као и отворено противљење рату у Вијетнаму.¹⁴

Реакцију државе у случају убиства Мартина Лутера Кинга карактерисали су фрагментиране истраге, дефанзивно институционално понашање, континуирано ускраћивање или одложено објављивање података које су прикупиле службе безбедности, а који су се односили на атентат.

Недавна декласификација грађе (2025) додатно учвршћује закључак да, иако директна оркестрација атентата није доказана, институционално непријатељство и системска занемареност заштитних мера представљају структурне карактеристике сва три случаја.

Они показују да политички атентати функционишу као разоткривајући моменти у којима државни приоритети постају јасно уочљиви. Суочене са потенцијалним кризама легитимитета, демократске државе могу дати предност реду, институционалном континуитету и кредибилитету над свеобухватним утврђивањем истине.

¹⁴ Најватренији говор против рата у Вијетнаму одржао је 4. априла 1967. у Њујорку. Наслов говора био је „После Вијетнама: Време је да се прекине тишина” (*Beyond Vietnam: A Time to Break Silence*). У њему посебно наглашава: „Нација која из године у годину троши више новца на војну одбрану него на програме друштвеног уздизања приближава се духовној смрти... Највећи извор насиља у свету данас је моја влада” (King, M. L., Jr. (1967). *Beyond Vietnam: A time to break silence*. Riverside Church).

Убица Џона Кенедија (Ли Харви Освалд), убијен је током истражног поступка, приликом спровођења из притвора. У тој истрази направљени су озбиљни пропусти, посебно у вештачењу, а део доказа и даље није доступан јавности (Лазих, Канкараш, 2025а: 90–92). За разлику од њега, атентатор на Роберта Кенедија (Сирхан Сирхан–Sirhan Sirhan), признао је дело, жив је и издржава доживотну казну затвора (Лазих, Канкараш, 2025б:12). Каснија вештачења, у овом случају, озбиљно су оповргла званичне доказе о начину на који је извршен атентат, као и о томе ко је испалио смртоносне хице на сенатора Кенедија (Лазих, Канкараш, 2025б: 16–18).

Када је у питању убиство Мартина Лутера Кинга, и у том случају убица је признао кривицу, али је после извесног времена повукао признање. У каснијем грађанском поступку, који је покренула породица Мартина Лутера Кинга, доведен је у питање званични наратив о усамљеном извршиоцу. Порота у Тенесију је 1999. године једногласно утврдила да је убиство било резултат завере која је укључивала „друге, укључујући владине агенције”, чиме је у научном и правном дискурсу доведено у питање претходно прихваћено тумачење о усамљеном атентатору (United States Department of Justice, Civil Rights Division, 2000: D-4, D-7). Индикативна је чињеница да је према Кингу, пре атентата, постојало јасно изражено непријатељство, што отвара озбиљне сумње о умешаности различитих актера. То додатно подстичу чињенице да је деценијама постојао „ембарго” на документа која су се односила на ово убиство, те да поједина, из различитих разлога, још увек нису у потпуности доступна јавности.

Закључак

У објављеним документима не постоје нови докази који би указивали на до сада непознату заверу или који би радикално изменили историјски наратив о томе ко је убио Мартина Лутера Кинга. Кључни материјали и даље су недоступни или делимично редиговани из правних, процедуралних или безбедносних разлога. Поједини документи садрже осетљиве податке о сведоцима, агентима или члановима породице. Процена је да би откривање тих података могло да угрози њихову безбедност или приватност (транскрипти телефонских прислушкивања и интерне белешке ФБИ о најближим сарадницима Кинга). Одређени подаци су заштићени законима о тајности или класификацији података,

укључујући забране њиховог објављивања, јер би могли произвести одређене безбедносне последице. Разлог за необјављивање дела докумената је и тај што они садрже информације о оперативним методама ФБИ, надзорима, изворима и шпијунима, чија објава може ометати још увек отворене истраге, открити методе или контакте које агенција и даље користи.

Декласификовани документи из 2025. године не разрешавају питање позадине убиства Мартина Лутера Кинга. Међутим, они пружају доказе како га је амерички безбедносни апарат перципирао као претњу и које су мере предузимали, сматрајући да би својим деловањем могао угрозити националну безбедност. Они потврђују да је Мартин Лутер Кинг од самог почетка политичког, ненасилног деловања, био предмет обраде од стране Федералног истражног бироа (ФБИ). Мноштво докумената говори да је све до убиства био изложен опсежном надзору и психолошком притиску у оквиру програма КОИНТЕЛПРО.

У којој мери су америчке службе безбедности, примењујући различите тајне мере и методе, прекорачиле овлашћења, најбоље илуструју истраге које је водио Черчов комитет. Извештај тог сенатског тела је потпуно јасан, јер децидно износи да су мере против Мартина Лутера Кинга биле противзаконите.

У том контексту, сасвим разложно, може се закључити да је неко, ко је перманентно надзирао, пратио и вршио психолошки притисак на Кинга и његове сараднике, можда, прижељкивао или креирао да се догоди епилог у Мемфису. Тим чином држава се ослободила некога ко јој је представљао озбиљан проблем. Безбедносне процене и меморандуми, који су сачињавани у ФБИ, указивали су да Мартин Лутер Кинг и његова организација представљају опасност по унутрашњу стабилност државе. То је био главни разлог што су га надзирали. Ширење наратива мржње, путем средстава масовних комуникација, привођења и хапшења (око тридесет пута је био у затвору), довели су до тога да је он био означен као непријатељ државе. Према тој претпоставци, Кинг је био препоручена мета. У том контексту, Џејмс Ерл Реј је учинио оно што су, вероватно, неки прижељкивали: извршио је атентат. Из тих разлога, ако је годинама перманентно праћен и надзиран, несхватљиво је да није било оперативних података, макар у назнакама, о припреми злочина.

Остаје нејасно и нема доказа како је Реј, након атентата на Мартина Лутера Кинга, успео да за кратко време фалсификује више пасоша и да побегне у иностранство. Такође, нема поузданих доказа на који

начин је обезбедио позамашна материјална средства за скривање у другим државама и ко му је помагао у томе.

Компаративна анализа случајева Џона Кенедија, Мартина Лутера Кинга и Роберта Кенедија указује да су исходи и институционалне реакције након атентата у мањој мери одређени форензичком извесношћу, а у већој мери политичким значењем самог догађаја. Заједничко за сва три убиства, на основу званичних истрага, јесте и то да иза њих нема позадине, нити саучесника.

Свеобухватнијим сагледавањем и анализом најзначајнијих докумената који су доступни за истраживање од 2025. године, та чињеница постаје потпуно јасна. Такав наратив потврдили су истражни органи и судови, па и различита парламентарна тела која су се појединачно бавила њима. Међутим, одређена форензичка неслагања и учињени пропусти из истрага наводе на озбиљнију сумњу у то да ли су они били кључни за откривање правог убице и шире позадине тих атентата.

Џон Кенеди убијен је упркос вољи државе да га заштити. Роберт Кенеди убијен је у условима институционалне амбивалентности, док је Мартин Лутер Кинг убијен у амбијенту активног државног непријатељства, што питање институционалне одговорности чини фундаментално различитим у сваком од ова три случаја.

Литература

1. Бајагић, М. (2010). *Шпијунажа у 21. веку: Савремени обавештајно-безбедносни системи*. Марсо, Београд.
2. Brown, J. M., Horvath, M. A. H., Odinet, G., van Rosmalen, E. A. J., & Vredeveltdt, A. (2021). *Eyewitness testimony*. In J. M. Brown & M. A. H. Horvath (Eds.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology* (pp. 353–368). Cambridge University Press.
3. Carson, C. (2001). *The Autobiography of Martin Luther King, Jr.* Warner Books, New York.
4. Church Committee, U.S. Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. (1976). *Final report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities* (Book II, pp. 5–10; Book III, pp. 81–85). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

5. Federal Bureau of Investigation. (1963/2025). *Memorandum from William C. Sullivan to Director J. Edgar Hoover re: Martin Luther King, Jr., describing him as "the most dangerous Negro leader in the future of the nation"* (November 1963, declassified July 21, 2025, Record Group 65, pp. 12–13, 34, 102–104). Washington, DC: National Archives and Records Administration.
6. FBI. (1968). Martin Luther King Jr., A Current Analysis. File 104-10125-10133, pdf/23.
7. Federal Bureau of Investigation (FBI). Monograph: US – April, 1968, https://www.governmentattic.org/docs/FBI_Monograph_US_April-1968.pdf, приступљено 12. 3. 2026.
8. House Select Committee on Assassinations. (1979). *Report of the Select Committee on Assassinations of the U.S. House of Representatives* (Vol. 1, pp. 9–11, 316–320, 425). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
9. House Select Committee on Assassinations. (1979). *Final report: Findings on the assassination of Dr. Martin Luther King, Jr.* (U.S. Gov't Print. Off., pp. 283–298). United States Government Printing Office.
10. King Family Trial Transcript. (1999). *Coretta Scott King, et al. v. Loyd Jowers, et al.*, No. 97242. Circuit Court of Shelby County, Memphis, TN.
11. Лазић, Р. (2023). *Контрола служби безбедности у Србији*. Факултет за дипломатију и безбедност, ЈП „Службени гласник”, Београд.
12. Лазић, Р., Канкараш, Н. (2025). Тајне операције ЦИА и декласификована документа о убиству америчког председника Џона Кенедија. *Дипломатија и безбедност*, (1): 75–93.
13. Лазић, Р., Канкараш, Н. (2025). Нова сазнања и контроверзе о убиству сенатора и потенцијалног председничког кандидата Роберта Кенедија. *Дипломатија и безбедност*, (2): 7–35.
14. National Archives and Records Administration. (2025). *Records related to the assassination of the Reverend Dr. Martin Luther King, Jr.: 2025 release (July 21)*. Washington, DC: NARA.
15. National Research Council. (2009). *Strengthening forensic science in the United States: A path forward*. Washington, DC: National Academies Press.
16. Савић, А., Бајагић, М. (2005). *Безбедност света – од тајности до јавности*. Висока школа унутрашњих послова, Београд.

17. Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. (1976).
18. Theoharis, A. (2004). *The FBI and American democracy: A brief critical history*. Lawrence: University Press of Kansas.
19. U.S. Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. (1976). *Final report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities* (Vol. II: Intelligence activities and the rights of Americans). U.S. Government Printing Office.
20. U.S. Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. (1976). *Final report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities (Church Committee)* (Book II: *Intelligence activities and the rights of Americans*, pp. 3–40). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
21. United States House of Representatives Select Committee on Assassinations (HSCA), 1979.
22. U.S. Department of Justice. (1977). *Report of the investigation into the assassination of Martin Luther King, Jr.* Washington, DC: Government Printing Office.
23. U.S. Department of Justice. (1977). *Review of FBI domestic intelligence operations and findings regarding Martin Luther King, Jr.* Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
24. U.S. Department of Justice. (1998). *Review of the Martin Luther King, Jr. assassination investigation*. Washington, DC: Government Printing Office.
25. U.S. Department of Justice. (2000). *Final review and report on the assassination of Martin Luther King, Jr.* Washington, DC: Government Printing Office.
26. United States Department of Justice, Civil Rights Division. (2000). *Overview of investigation of allegations regarding the assassination of Dr. Martin Luther King, Jr.* U.S. Department of Justice. pp. D-4–D-7.
27. U.S. Department of Justice. (2025, July 21). *Department of Justice coordinates release of files related to the assassination of Martin Luther King, Jr.* Washington, DC: DOJ.

28. United States Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. (1976). *Final report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities (Book III: Supplementary detailed staff reports on intelligence activities and the rights of Americans)*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
29. Weiner, T. (2013). *Enemies: A History of the FBI*. NY: Random House.

Declassified Documents and New Findings on The Assassination of Martin Luther King

Abstract: *Declassified documents pertaining to the assassination of Martin Luther King corroborate the assumption that this American civil rights leader was subjected to continuous surveillance by the Federal Bureau of Investigation (FBI). Measures included the monitoring of his telephone communications, surveillance of his residence, and the observation of his closest associates. Moreover, within the framework of the COINTELPRO program, attempts were made to morally and psychologically discredit him, with the explicit aim of undermining nonviolent activism and marginalizing the movement he led. Such treatment persisted until his assassination. Authorization for the measures applied to him and his associates was requested by J. Edgar Hoover and approved by the then Attorney General Robert. Kennedy. These measures remained in effect until the assassination in Memphis on April 4, 1968.*

The investigation and subsequent trial established that James Earl Ray, a career criminal who had spent a significant portion of his life in American prisons, acted alone, motivated by racism, personal frustration, or other factors. Forensic analysis identified his fingerprints on a rifle recovered near the site of the assassination. However, the declassified materials (amounting to over 230,000 pages) do not provide sufficient new evidence regarding the broader context of the assassination, particularly with respect to whether it formed part of a wider conspiracy. A similar narrative emerges as in the cases of John Kennedy and Robert Kennedy: in all three instances, the official account attributes the crimes to “lone individuals.”

The declassified documents concerning the assassination of Martin Luther King do not offer sufficiently compelling evidence to substantially challenge the officially established conclusion that no broader conspiracy underlay his killing. Notwithstanding the existence of a body of still-unreleased materials that could yield further insights, lingering doubts remain that certain facts were overlooked during the investigation. These concerns pertain primarily to the preparation of the assassination, ballistic and forensic analyses, witness testimonies, as well as the concealment and escape of the perpetrator to Canada and subsequently to the United Kingdom. Details surrounding his escape, the acquisition of financial resources, and the use of forged travel documents could, at least in part, illuminate the true background of the assassination. Until such

evidence emerges, the official account of the perpetrator will remain dominant, which few believe, not even the family of Martin Luther King.

Keywords: *Martin Luther King, declassified documents, covert surveillance measures, Robert Kennedy, James Earl Ray.*